

Dvacáté výročí rozdělení Československa a vytvoření Armády České republiky

(Informativní recenze)

Vojenské rozhledy, 2013, roč. 22 (54), č. 4, s. 224–227, ISSN 1210-3292

20th Anniversary of Czechoslovakia's Dissolution and Birth of the Czech Army

(An Informative Book Review)

Kolektiv autorů: Armáda České republiky – Symbol demokracie a státní suverenity, 1993-2012. Vydalo Ministerstvo obrany, odbor komunikace a propagace, Praha 2013.

Collective authorship: Armed Forces of the Czech Republic – A Symbol of Democracy and State Sovereignty, 1993-2012. Ministry of Defence, Public Diplomacy Division, Prague 2013.

Dvacáté výročí rozdělení Československa a zrodu České republiky včetně vytvoření Armády České republiky jsou příležitostí zamyslet se nad jejím dvacetiletým vývojem. Zároveň se takto časově pojaté téma stává jistým problémem, proč autoři nepočkali na 25. výročí od listopadových událostí roku 1989. Je to i jistý obecnější trend uvažovat o našich zcela nejmodernějších postkomunistických dějinách právě od roku 1993, ne od 17. 11. 1989.

Jistým paradoxem je, jako kdyby autoři intuitivně tento problém vnímali, když v úvodu publikace citují List prezidenta České republiky psaný pro Vojenské rozhledy 16. 12. 1993 pod názvem VÁCLAV HAVEL ARMÁDĚ, [1] tedy slova prezidenta, kterým byl a s odstupem času je stále více spojován především s bezprostředním polistopadovým obdobím. Poté se i zabývají jako prvním obdobím právě třemi roky před rozdělením Československa.

Publikace je určena nejen vojákům a lidem spjatým s Ministerstvem obrany, ale autoři předpokládají, že zájem projeví rovněž další profesionální skupiny a občané zajímaví se o historii a současnost ozbrojených sil. Je tomu tak proto, že aktéry v bezpečnostním systému jsou konkrétní vojáci a příslušníci v aktivní záloze, policisté, profesionální a dobrovolní hasiči, zdravotníci záchranáři, příslušníci vězeňské služby a justiční stráž, báňští, horští i vodní záchranáři a další občané, jež můžeme vidět při mimořádných událostech a nepříznivých stavech společnosti.

Autoři zvolili tuto periodizaci:

- Etapa demokratizace – zahrnovala období demokratizace armády od listopadu roku 1989 až do rozdělení státu k 31. prosinci 1992.
- Etapa integrace – byla spojena s přípravou a vlastním přistoupením ČR k Seve-roatlantické smlouvě 12. března 1999.

- Etapa reforem – vedla k vytvoření profesionální armády a naplnění počátečních operačních schopností armády v roce 2006.
- Etapa transformace – je charakteristická úsilím vytvořit moderní armádu s expedičními schopnostmi. Proces tzv. další transformace v tomto smyslu započal v roce 2007 a byl rozplánován do roku 2018, kdy by armáda měla dosáhnout cílové operační schopnosti potřebné pro naplnění politicko-vojenských ambicí v souladu s Vojenskou strategií ČR z roku 2008, Bezpečnostní strategií ČR 2011 a Bílou knihou o obraně z roku 2011.

Všechny uvedené etapy vývoje obranné politiky a změny ve výstavbě armády, jak konstatují autoři, byly spojeny s významnými milníky historického vývoje ČSSR, ČSFR a ČR. [2]

Proti takto vymezené periodizaci polistopadového vývoje a její aplikaci na armádu nelze nic podstatnějšího namítat. Rozdělení republiky, vstup do Severoatlantické aliance a následně do Evropské unie, profesionalizace a transformace armády skutečně rozdělují polistopadový vývoj armády do čtyř etap, z níž ta poslední je dosud neuzavřena.

Jistým problémem je označení nebo název těchto etap, a to jak z hlediska adekvátnosti pojmenování, tak prostupnosti jednotlivých etap. Zvykli jsme si sice označovat první etapu za demokratizaci armády, ale v ní šlo postupně o její neutralizaci a loajalizaci, a pokud jde o demokratizaci, což je ve vztahu k armádě trochu matoucí pojem, spíše šlo o její přeměnu nebo adaptaci z armády autoritativního státu, častěji označovaného jako totalitního, na podmínky vznikajícího demokratického státu.

Problém je i v tom, že tento proces pokračoval poněkud déle, což si autoři uvědomují, neskončil rozdělením Československa. Podobně lze sice pojmenování druhé etapy jako integrační akceptovat, samotné integrační směřování prostupuje i etapy následné. Podobně je tomu s etapami reforem a transformace. Nemluvě o tom, že procesy tohoto typu probíhaly i v etapách předcházejících.

Etapy přeměn armády

Problematika přibližující vývoj ozbrojených sil ČR má podle autorů mnoho zorných úhlů, které upřesňují pozice pozorovatelů podle jejich odborností. Velmi žádané jsou politologické, mezinárodně-politické, sociologické, ekonomické, manažerské, technologické, zpravodajské, informační a jiné pohledy. Teprve vývoj poznání přinesl vykrystalizovaný soubor všeobecně přijímaných dokumentů, jež naplňují bezpečnostní politiku státu a její součást - obrannou politiku. Těmito dokumenty jsou: legislativa, politické bezpečnostní mezinárodní a národní dokumenty, další dokumenty pro zajištění obrany a bezpečnosti.

■ **Etapa demokratizace** byla podle autorů v armádě zahájena bezprostředně po 17. listopadu 1989, stala se součástí sametové revoluce a jejích opatření a projevů v ozbrojených silách. Přerod ČSLA v účinný nástroj obranné politiky demokratického státu byl poměrně rychlý. Vytvoření základních legislativních podmínek pro zavedení civilního řízení a demokratické kontroly armády podle přístupů ověřených v západních demokratických státech se podařilo dosáhnout již v průběhu roku 1990.

Potvrdilo se, jak uvádějí autoři, že vytvořený legislativní rámec, který nově formalizoval vztahy mezi orgány moci výkonné, zákonodárné a soudní, není plně funkční,

pokud v tomto systému nejsou odborníci s potřebnou úrovní znalostí a zkušeností. Nově vznikající politické strany v ČR nedisponovaly dostatečným počtem takovýchto odborníků a potýkaly se s problémem obsadit funkci ministra obrany nevojákem nebo takovou civilní osobou, která by v potřebném rozsahu zvládla problematiku bezpečnosti, obrany a vojenství.

Tato charakteristika poměrně přesně odráží procesy, které v této etapě probíhaly. Kdybychom chtěli identifikovat některá klíčová strategická rozhodnutí, zejména ze sociologického a personálního hlediska, určitě bychom nemohli přehlédnout ta, která vedla k velmi citlivému a zároveň obezřetnému vyrovnání se jak s bývalými příslušníky armády, kteří z ní museli odejít kvůli okupaci, tak s těmi, kdo z ní museli odejít v důsledku polistopadového vývoje. Bylo tomu tak proto, že v prvních polistopadových letech došlo ve vedení rezortu i armády ke vzácné personální symbióze dosud sloužících a nově příchozích vedoucích představitelů.

Personálně to představovalo tři významné kroky. Bezprostředně po 17. listopadu 1989 odešli ti, kdo v rezortu a v armádě rozhodně nemohli setrvat. Přitom se to stalo důstojně včetně poskytnutí zákonných požitků, což zároveň otupilo možnost eventuálních negativních reakcí; mohli odejít i ti, kdo v armádě nechtěli z nejrůznějších osobních důvodů sloužit. Zároveň probíhaly rehabilitace, které napravily křivdy minulosti.

A pokud jde o příslušníky rezortu a armády, kteří v armádě chtěli setrvat, paradoxně proti představám dosavadního vedení, nově příchozí představitelé ministerstva prosadili nepolitické prověrky, jako tomu bylo po 21. srpnu 1968, ale odborné atestace, což bylo nejen z hlediska výkonu pracovně profesních rolí adekvátnější, ale vytvořilo i určité předpoklady pro budoucí profesionalizaci armády.

Ke škodě kontinuálního vývoje bohužel po příchodu Antonína Baudyše a Miroslava Kalouska rezort tuto politiku s prvky participativní demokracie opustil.

■ **Etapa integrace**, která se podle autorů zákonitě prolínala s nedokončenou demokratizací a probíhala už v oddělených podmínkách samostatné ČR a SR, byla zahájena k 1. lednu 1993 rozdělením ČSFR a její armády na dva nové a zcela nezávislé celky. V této etapě se vymezila obranná politika ČR jako samostatného státu. Podle mezinárodní orientace můžeme hodnotit jednoznačné nasměrování na západní politicko-vojenské demokratické struktury, tedy na kolektivní zajišťování bezpečnosti a obrany státu.

Cíle obranné politiky ČR podle autorů v základním směru vymezila v roce 1995 Bílá kniha o obraně České republiky. Více než šestileté období zakončilo přistoupení ČR k Severoatlantické smlouvě 12. března 1999, čímž byl dosažen dlouhodobý politický a strategický cíl na cestě k posílení obrany ČR. Tato etapa byla spojena s řadou legislativních změn. Parlament schválil soubor tzv. branné legislativy. Byly vypracovány a vládou přijaty základní strategické a koncepční dokumenty, které významně ovlivnily zajišťování bezpečnosti a obrany ČR v dlouhodobějším časovém horizontu. Šlo zejména o Bezpečnostní strategii České republiky a Vojenskou strategii České republiky.

I když to vypadá na bezproblémový vývoj, je to jen zdánlivé. Období bylo poznamenáno ještě více tím, o čem se autoři zmiňují v etapě demokratizace jako o jisté krizi personálního zajištění civilního řízení rezortu. Většina politickými stranami vybraných politiků nebyla pro výkon takové role připravena nebo ji pojala tak, že to podstatně podvázalo vývoj rezortu a armády a s důsledky se potýkáme dosud. Projevilo se to v příliš velkém množství organizačních změn, které neměly funkční opodstatnění. Docházelo k vážným chybám v investiční činnosti, což způsobila finanční ztráty. Byl

vytvořen i ekonomický systém, který umožňoval korupci. Odhalené korupční kauzy až na výjimky u soudu neskončily.

■ **Etapa reformu** je podle autorů významná zaměřením dovnitř ozbrojených sil na proces profesionalizace a změny vnitřních funkcí, vztahů a úkolů rovněž ve vazbě na ukončení vojenské základní služby (konskripčního typu armády). Bezpečnostní realita přinesla v této etapě významný podnět, jímž byl teroristický útok na USA 11. září 2001. Přijaté koncepční dokumenty vedly k návrhu na úplné zrušení vojenské základní služby a vytvoření plně profesionální armády po politických zprěsňeních k 1. lednu 2005. V roce 2003 byla aktualizována Bezpečnostní strategie České republiky a o rok později i Vojenská strategie České republiky. Oba dokumenty akcentovaly komplexní přístup k zajišťování bezpečnosti a obrany země ve spolupráci se spojenci. V tomto období byla pozornost politiků zaměřena na splnění podmínek pro vstup do EU, jejímž členem se ČR stala 1. května 2004.

Problémy v civilním řízení rezortu vedly k tomu, že do čela rezortu opět přišli vojáci nebo politici spjatí s rezortem a armádou. S odstupem času se nepotvrzuje, že by to znamenalo významnější pozitivní změnu. Armáda sice byla profesionalizována, ale ne v souladu s původními záměry, tzn. postupně profesionalizovat ty vojenské funkce nebo odbornosti, které již nemohli vykonávat vojáci v základní službě. V podstatě okamžitý přechod k profesionální armádě k jednomu datu byl determinován politickým cílem – ovlivnit rozhodování mladých lidí ve volbách. Diskuze se vedla i o modelu armády, a to mezi podobou armády expedičního typu a armádou obrannou. Z objektivních důvodů převážil model první, což vedlo k tomu, že se opomíjela obranná funkce, s čímž se v současné době vypořádáme v souvislosti s tzv. poafghánským obdobím.

■ **Etapa transformací** je v periodizaci autorů poslední etapou při přizpůsobování obranné politiky a obranných aktivit ČR pro dosažení schopností armády v měnících se podmínkách. Byla zahájena v roce 2005 přechodem na plně profesionální armádu s ukončenou vojenskou základní službou. Etapa je transformační proto, že reaguje na průběh transformace NATO po pražském summitu v roce 2002 a po istanbulském summitu v roce 2004.

Tato etapa trvá a má-li být do roku 2018 úspěšně ukončena, předpokládá to především získat odpovídající finanční prostředky. To ovšem bude svízelné. Rezort, pokud jde o čerpání vojenského rozpočtu, rozhodně nemá dobrou pověst. Těžko si ji ovšem získá, pokud nepředstoupí po příštích parlamentních volbách před novou vládu s kritickou sebereflexí, aby jeho představitelům uvěřila.

Publikace autorů v čele s nedávno tragicky zesnulým Josefem Janošcem odvedla velmi solidní a korektní práci. Je tak zároveň důstojným holdem jeho práci i jeho památce. Kniha má i velmi dobrou grafickou úroveň, je přehledná a lze ji vřele doporučit.

PhDr. Antonín Rašek

Literatura:

- [1] HAVEL, V. Václav Havel armádě. [List prezidenta České republiky.] *Vojenské rozhledy*, 1994, roč. 3 (35), č. 1, s. 3-4, ISSN 1210-3292.
- [2] TŮMA, M. - JANOŠEC, J. - PROCHÁZKA, J., *Obranná politika Československé a České republiky (1989-2009)*. Praha: PIC MO, 2009, 236 s. IBSN 978-80-7278-522-3.